

УДК 316.7+327.2

Феномен культурної спадщини та її місце в сучасних міжнародних відносинах

Мирослава ПОПЛАВСЬКА

канд. юр. н., доц.

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36,
01133, Київ, Україна

poplavskaya.mira@gmail.com

ORCID 0000-0003-3765-1686

© Поплавська М., 2022

Мета статті — виявити місце та роль культурної спадщини в міжнародних відносинах на сучасному етапі розвитку соціокультурного простору, а також розглянути основні тенденції збереження та поширення всесвітньої культурної спадщини на міжнародному рівні. Методологія дослідження. Методологічною основою є міждисциплінарний підхід, який передбачає використання загальнонаукових методів пізнання, а також спеціальних (культурологічних, історичних, політологічних) методів до аналізу об'єкта дослідження. Застосовано системно-структурний метод для теоретичного розуміння видів всесвітньої культурної спадщини; порівняльно-історичний метод, який дозволяє відстежити трансформації місця і ролі всесвітньої культурної спадщини в контексті еволюції інформаційно-комунікаційних технологій, міжнародних відносин як міжкультурної діяльності та ін. Наукова новизна. Досліджено місце і значення всесвітньої культурної спадщини в міжнародних відносинах, зокрема у контексті її взаємозв'язку з дипломатією, в історичній ретроспективі і на сучасному етапі, на початку третього десятиліття XXI ст.; проаналізовано концепцію «м'якої сили» в контексті збереження та поширення культурної спадщини на міжнародному рівні; розглянуто сучасні перспективні напрямки і тенденції збереження всесвітньої культурної спадщини та ін. Висновки. Популяризація об'єктів культурної спадщини здатна позитивно вплинути на імідж держави на міжнародній арені, стати підтвердженням активної участі в процесі збереження світової спадщини.

Наприкінці 2010-х — на початку 2020-х рр. культурна спадщина посіла нове місце в системі міжнародних відносин, що пов'язано зі зростанням рівня включення культурного спадку в інші області міжнародного дискурсу (завдяки діям соціальних мереж та ЗМІ) та зростанням економічної і політичної могутності, якою користуються на міжнародній арені країни, курс розвитку яких спрямований на збереження природи. Культурний спадок стає більш важливим учасником багатобічних діалогів і, як таке, є частиною розширення дій в межах міжнародних відносин.

Ключові слова: культурна спадщина, міжнародні відносини, ЮНЕСКО, культура, культурна дипломатія, «м'яка сила».

CULTURAL HERITAGE PHENOMENON AND ITS PLACE IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Myroslava Poplavska

PhD in Law, Associate Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

36, Ye. Konovaltsia St., Kyiv, Ukraine, 01133

poplavskaya.mira@gmail.com

ORCID 0000-0003-3765-1686

The purpose of the article is to reveal the place and role of cultural heritage in international relations at the current stage of the development of the socio-cultural space, as well as to consider the main trends in the preservation and distribution of world cultural heritage at the international level. Research methodology. The methodological basis is an interdisciplinary approach, which involves the use of general scientific methods of cognition, as well as special (cultural, historical, political) methods for the analysis of the research object. The system-structural method is applied for the theoretical understanding of the types of world cultural heritage; a comparative-historical method that allows you to trace the transformations of the place and role of world cultural heritage in the context of the evolution of information and communication technologies, international relations as an intercultural activity, etc. Scientific novelty. The place and significance of world cultural heritage in international relations, in particular in the context of its relationship with diplomacy, in historical retrospect and at the present stage, at the beginning of the third decade of the 21st century, have been studied; analyzed the concept of “soft power” in the context of preservation and dissemination of cultural heritage at the international level; modern perspective directions and trends of preservation of world cultural heritage, etc. are considered. Conclusions. The popularization of cultural heritage objects can positively influence the image of the state in the international arena, and become a confirmation of active participation in the process of preserving world heritage.

In the late 2010s — early 2020s, cultural heritage took a new place in the system of international relations, which is connected with the increasing level of inclusion of cultural heritage in other areas of international discourse (thanks to the actions of social networks and mass media) and the growth of economic and political the power used in the international arena by countries whose development course is aimed at preserving nature. Cultural heritage is becoming a more important participant in multilateral dialogues and, as such, is part of expanding actions within international relations.

Key words: cultural heritage, international relations, UNESCO, culture, cultural diplomacy, “soft power”.

Вступ

Всесвітня культурна спадщина стала індикатором державної політики країн світу, зайнявши належне місце в міжнаціональних стосунках, виступаючи інструментом політичного, культурного та економічного діалогу, відіграючи значну роль в сучасній геополітиці.

Дослідження різноманітних аспектів всесвітньої культурної спадщини, зокрема в контексті її впливу на культурний розвиток країн, посприяє напрацюванню наукової бази для подальшого динамічного розвитку міжнародних відносин на якісно новому підґрунті.

Аналіз публікацій засвідчує стійкий науковий інтерес вітчизняних дослідників до різноманітних аспектів розвитку міжнародних відносин на сучасному етапі. Одним із важливих напрямків наразі лишається напрямок, пов'язаний із проблематикою сучасних місця та ролі, а також збереження та тенденцій популяризації культурної спадщини на міжнародному рівні. Наприклад, Л. Приходько в статті «Збереження цифрової культурної спадщини — імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу)» розглядає вирішення проблем збереження і удоступнення культурної спадщини в цифровій формі, а також європейський досвід створення інтегрованих цифрових інформаційних ресурсів культурної спадщини (2019); політику формування та збереження політико-культурної спадщини ЮНЕСКО, її інструменти та принципи в умовах сучасного суспільства аналізує О. Воляннюк у науковій статті «Роль міжнародної спільноти у збереженні політико-культурних цінностей» (2018); процесу збереження та охорони культурної спадщини як одному з нагальних напрямів діяльності Української держави в XXI ст. присвячено наукову публікацію В. Литовченко «Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти» (2014); окремі аспекти означеного питання розглядає О. Копієвська (2006), В. Малімон (2011) та ін.

Наукова новизна полягає в дослідженні місця і значення всесвітньої культурної спадщини в міжнародних відносинах, зокрема у контексті її взаємозв'язку з дипломатією, в історичній ретроспективі і на сучасному етапі, на початку третього десятиліття XXI ст.; аналізі концепції «м'якої сили» в контексті збереження та поширення культурної спадщини на міжнародному рівні; розгляді сучасних перспективних напрямків і тенденцій збереження всесвітньої культурної спадщини та ін.

Методологічною основою є міждисциплінарний підхід, який передбачає використання загальнонаукових методів пізнання, а також спеціальних (культурологічних, історичних, політологічних) методів до аналізу об'єкта дослідження. Застосовано системно-структурний метод для теоретичного розуміння видів всесвітньої культурної

спадщини; порівняльно-історичний метод, який дозволяє відстежити трансформації місця і ролі всесвітньої культурної спадщини в контексті еволюції інформаційно-комунікаційних технологій, міжнародних відносин як міжкультурної діяльності та ін.

Мета статті

Виявити місце та роль культурної спадщини в міжнародних відносинах на сучасному етапі розвитку соціокультурного простору, а також розглянути основні тенденції збереження та поширення всесвітньої культурної спадщини на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу

Катастрофічні наслідки Першої світової війни як для суспільної свідомості, так і для пам'яток архітектури, стали тим контекстом, який змусив інтелектуальні еліти заснувати Лігу Націй, а в 1922 р. створити при ній «Міжнародну комісію з інтелектуального співробітництва». Саме ця організація провела Першу міжнародну конференцію зі збереження пам'яток архітектури в Афінах у 1931 р. (Olender, 2021, с. 134) та заклала основи напрямку збереження і поширення культурної спадщини.

Культурна спадщина — це «сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей» (Кот, 2008). Основоположим у визначенні сучасних уявлень про культурну спадщину є:

— розуміння важливості і нагальності підтримки в суспільстві, яке динамічно розвивається, такого середовища проживання людини, в якому вона збереже зв'язок з природою і об'єктам культурної спадщини;

— осмислення того, що культурна спадщина є важливою умовою стійкого розвитку, набуття національної ідентичності, гармонічного розвитку особистості.

Переваги об'єктів, які включені до списку Всесвітньої культурної спадщини, відображені в Концепції зі збереження Всесвітньої і природної спадщини — найбільш ефективного інструменту світового масштабу з охорони природних та культурних об'єктів. Концепція культурної спадщини сформульована в ряді міжнародних правових актів — конвенцій, рекомендації та декларацій, ратифікованих більшістю країн світу.

Варто зауважити, що в Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» від 1972 р. не було сформульовано саме визначення культурної спадщини, проте представлено детальний опис об'єктів культурної спадщини за видами:

— пам'ятники (твори архітектури, монументальної скульптури та живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи,

печерні домівки та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки);

— ансамблі (групи ізольованих або об'єднаних будівель, архітектура, єдність або зв'язок з пейзажем, яких представляють видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва або науки);

— пам'ятки (діло рук людини або спільні твори людини та природи, а також зони, включно археологічні пам'ятки, які являють видатну універсальну цінність з точки зору історії, естетики, етнології або антропології) (Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, 1988).

Мистецтво, культура, природа є джерелами проникнення в сутність країни — особисті спостереження та безпосереднє перебування в місці, яке належить до всесвітньої культурної спадщини, настільки захоплює людину, що вона долучається до нової культури, стає її опосередкованим носієм. Завдяки процесу адаптації носія однієї культури до іншої, відбувається змішання, проникнення, збагачення, синтезування (інтеграція) націй та, як наслідок, їх краще взаєморозуміння, взаємсприйняття, взаємовплив і спільний розвиток як між окремими індивідуумами, так і між світовими соціумами та ін.

Внесення об'єктів культурного спадку певної держави до списку Всесвітнього спадку ЮНЕСКО — надзвичайно важливо для закріплення позицій країни на міжнародній арені, оскільки об'єкти культурного спадку сприяють: популяризації певних взірців даної держави, привертання до них міжнародної уваги; укріплення міжнародного статусу та іміджу регіону та держави, яким належить об'єкт всесвітнього спадку; роль туристичного потенціалу та туристичних потоків з різних країн і, як наслідок, зростання прибутку регіону та країни.

Варто зауважити, що популяризація об'єктів культурного і природного спадку країни розглядається передусім не як технічна процедура з внесення певних об'єктів до міжнародного переліку спадку, а як популяризація яскравих елементів національної культури, мистецтва, традицій, певного філософсько-світоглядного бачення, властивого конкретній країні чи регіону. Саме об'єкт культурного спадку є втіленням певних творчих концепцій та людського генія, який належить нації.

Збереження культурного спадку на сучасному етапі є викликом глобального масштабу і метою, заради досягнення якої світова спільнота повинна переглянути існуючі підходи та методи. Надання пріоритетного значення збереженню культурного спадку та міжкультурної комунікації в міжнародних відносинах відкриває широкі можливості для вирішення інших питань.

Сучасні дослідники наголошують на актуалізації питання про місце культурного спадку в суспільстві, в контексті соціальної ізо-

ляції, викликаній пандемією коронавірусу, що набула міжнародного масштабу, підтверджуючи необхідність розвитку зв'язку між спільним культурним спадком, загальнолюдськими цінностями і балансом між відмінностями. На думку Г. Мартінса (2020, с. 32), «коли ми говоримо про культурний спадок, виникає думка про речі з минулого, які незворотно приховані в таємному куточку колективної пам'яті». Оскільки цінність культурної, матеріальної та нематеріальної спадщини вимагає прийняття правди про події, позитивні та негативні, з метою передачі досвіду через «роботу пам'яті» (Martins, 2020, с. 28), саме це мотивує людину продовжувати її збереження. Відповідно, він акцентує на необхідності «заохочення культурного різноманіття, діалогу між культурами і соціальною згуртованістю, а також домінуючу роль спадку в міжнародних відносинах, від запобігання конфлікту до постконфліктного примирення або відновлення зруйнованого спадку» (Martins, 2020, с. 33–34).

Оперативність засобів масової інформації та соціальних мереж привнесла новий погляд на спадок в міжнародному масштабі. Новини та пости про пожежі в музеї Ріо-де-Жанейро або і соборі Нотр-Дам-де Парі, повинь у Венеції, іконоборські акції, здійснені в Мосулі або Баміані та інші катастрофи — лише деякі з прикладів, які посприяли набуттю культурним спадком нового місця в системі міжнародних відносин. Участь у збереженні культурного спадку стала більш помітною та значущою переважно завдяки діям соціальних мереж та ЗМІ, що призвело до безпрецедентного розширення присутності органів оцінки за столами переговорів з міжнародної політики. Окрім того, зростає політична та економічна могутність країн, розвиток яких безпосередньо пов'язаний зі збереженням довкілля.

Однією з провідних тенденцій сучасної політики і дипломатії є побудова міжнародних відносин на культурному підґрунті. Яскравим прикладом є Франція, в якій саме держава відіграє роль ключового координатора культурної дипломатії, відбувається активне фінансування культурних програм, а всі інструменти дипломатії об'єднані під егідою Міністерства культури та Міністерства закордонних справ. Розвиток і популяризація культурного спадку країни цілком відповідають таким цілям публічної дипломатії XXI ст., як:

- підвищення обізнаності про країну; формування позитивного іміджу країни, забезпечення розуміння ідей та переконань, характерних для держави;
- залучення людей в країну з метою туризму та навчання, популяризація її товарів як в країні, так і за її межами;
- залучення іноземних інвестицій та політичних союзників.

Важливу увагу приділено питанню повернення предметів матеріальної культури — неабияку роль в його вирішенні відіграють між-

народні організації та особисто президент Франції Е. Макрон. На сучасному етапі проблема повернення предметів культурного спадку вирішується не лише їх передачею в довічне користування, але й на тимчасовій основі або шляхом культурного обміну. На думку дослідників, реституція та репатріація передбачає зміну ставлення до сприйняття культурного спадку і головним в цьому процесі є його суспільна значущість (da Costa, 2021, с. 240).

Однією з сучасних тенденцій збереження та поширення культурного спадку на міжнародному рівні є, так звана, концепція «м'якої сили», розроблена на основі однойменної форми політичної влади, в основі якої закладено досягнення результатів засобами добровільної участі, симпатії та привабливості. Термін «м'яка сила» було введено в науковий обіг американським вченим, професором Гарвардського університету Дж. Наєм, який вперше використав його у праці «Покликання до лідерства: динамічна природа американської сили» («Bound to Lead: The Changing Nature of American Power») (Nye, 1990). Безпосередньо сама концепція «м'якої сили» не є інноваційною, оскільки її джерела простежуються ще в давньокитайській філософії, а в 30-ті рр. XX ст. на її основі італійським філософом А. Грамши було розроблено концепцію «культурно ідеологічної гегемонії», відповідно до якої культура однієї держави повинна популяризуватися за її межі завдяки діяльності сильної та впливової держави, яка прагне зміцнити власне положення за рахунок культурної експансії.

За Дж. Наєм, «м'яка сила» — це передусім мова країни та її культура, які надзвичайно важливі для міжнародних відносин, оскільки безпосередньо або опосередковано впливають на політичні стосунки та ділові зв'язки. Відповідно саме культурна дипломатія, у контексті спроможності впливати на події на міжнародному рівні завдяки іміджу країни та її репутації, позиціюється важливим інструментом просування «м'якої сили» (Святковська, 2017, с. 85). Дослідники стверджують, що найбільший вплив «м'якої сили» відбувається засобами масової культури, в тому числі, такими як інтернет (соціальні мережі) та телебачення (Савон, 2020, с. 113).

Серед іншого програми, розроблені на основі «м'якої сили», включають культурний обмін і фінансову підтримку діяльності в різноманітних сферах культури — дослідження, кіно, театр та ін. Водночас розробка даної концепції є тривалим процесом, який залежить від стосунків між державами, між державою і суспільством, а також вимагає матеріальних та сенсових внесків, залучення учасників, підтримки в середині країни та за її межами.

Нова реальність, в якій опинилося людство після пандемії коронавірусу репрезентує нові підходи до міжнародних відносин і, відповідно, культурного спадку та його збереження. Зокрема, найбільші

музеї світу зробили доступними цифрові ресурси про власні колекції, доступ до яких до пандемії був обмежений. ЮНЕСКО заохочує об'єкти всесвітньої спадщини та створює унікальні платформи, такі як Європейські дні всесвітньої спадщини, з метою надання людям можливості досліджувати всесвітню культурну спадщину знаходячись в будь-якому місці планети.

Актуальною тенденцією наразі є інноваційний підхід в роботі з цифровою культурою як об'єктом культурного спадку. Новий контекст міжнародних відносин пов'язаний з переходом у віртуальний світ та перенесенням в «не-буття» культурних реалій. На думку дослідників, бонусами цифрової освіти і науки як «ключового аспекту і першого кроку в побудові суспільства» (Rubio-Tamayo, Gertrudix, Gómez, 2021, с. 107) є численні переваги цифрового спадку, можливість використання віртуальної «м'якої сили», доступ до метаданих та ін.

Археологічні пам'ятки, музеї, культурні простори, міжнародні організації за збереження культурного спадку, національні держави, актори парадипломатії, вираження традицій, досвіду та способів ведення справ, дихотомія між інфляцією та руйнуванням культурного спадку, серед іншого, стали основою уявлень про спадок, які постійно змінювалися. Осмислення механізмів розуміння цього тематичного розширення посприяло формуванню нових оцінок культурного спадку на національному та міжнародному рівні.

На думку К. де Алмейда, «спадщина — це все, що має значення для культурного та фізичного життя людини і має сумнозвісну славу, сенс існування та утвердження різних спільнот і щоб існувати, має певним чином бути присутньою та жити» (Almeida, 1998, с. 23). Тобто культурний спадок не можна розглядати лише як заповідник і тим більше як спогад чи ностальгію за минулим, а радше як щось, що має бути частиною нового сьогодення.

Наразі культурна спадщина займає нове місце — вона є ефективним учасником міжнародних відносин в різноманітних масштабах, оскільки більше не є заповідником минулого, а знаходиться в теперішньому і має перспективні цінності.

Висновки

Популяризація об'єктів культурної спадщини здатна позитивно вплинути на імідж держави на міжнародній арені, стати підтвердженням активної участі в процесі збереження світової спадщини.

Наприкінці 2010-х — на початку 2020-х рр. культурна спадщина посіла нове місце в системі міжнародних відносин, що пов'язано зі зростанням рівня включення культурного спадку в інші області міжнародного дискурсу (завдяки діям соціальних мереж та ЗМІ) та зрос-

танням економічної і політичної могутності, якою користуються на міжнародній арені країни, курс розвитку яких спрямований на збереження природи. Культурний спадок стає більш важливим учасником багатобічних діалогів і, як таке, є частиною розширення дій в межах міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Воляннюк, О. (2018). Роль міжнародної спільноти у збереженні політико-культурних цінностей. *Наукові записки*, 3–4 (83–84), 97–107.
- Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 12.10.2022).
- Копієвська, О. Р. (2006). Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право*, 33, 25–30.
- Кот, С. І. (2008). Культурна спадщина. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон — Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка». 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kulturna_Spadschina (дата звернення: 21.10.2022).
- Литовченко, В. В. (2014). Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти. Міжнародний науковий вісник *International Scientific Herald*, 8(27), 361–368.
- Малімон, В. І. (2011). Культурна політика держави як чинник реформування суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Нац. акад. держ. управління України при Президенті. Івано-Франківськ.
- Приходько, Л. Ф. (2019). Збереження цифрової культурної спадщини — імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*, 2 (319), 67–92.
- Савон, К. В. (2020). Вплив політики «М'якої сили» на імідж держави. *Актуальні проблеми політики*, 66, 112–117.
- Святковська, Ю. Ю. (2017). «М'яка сила» як інструмент зовнішньої політики держави. *Наукові праці. Політологія*, 285, 83–87.
- Almeida, C. (1998). *Ferreira de. Patrimônio. O seu entendimento e a sua gestão*. Porto: Edições Etnos.
- da Costa, K. L. (2021). The Demand for Restitution of Cultural Heritage Through Relations Between Africa and Europe. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 229–242.
- Martins, G. (2020). *Patrimônio cultural: realidade viva*. Lisboa: Fundação Francisco Manuel dos Santos.
- Nye, J. S. (1990). *Bound to lead: the changing nature of American power*. New York.
- Olander, M. (2021). «The Abyss of History is Deep Enough to Hold Us All» The Beginnings of the 1931 Athens Charter and the Proposition of the Notion of World Heritage. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 129–150.

Rubio-Tamayo, J. L., Gertrudix, M., Gómez, H. (2021). Digital Culture and Digital Media as Heritage: Innovative Approaches in Interaction with Information and Scientific Communication in the Era of Massive Data and Immersive Interactive Technologies. New Contexts in International Relationships. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 101–113.

REFERENCES

- Volianiuk, O. (2018). Rol mizhnarodnoi spilnoty u zberezhenni polityko-kulturnykh tsinnosti [The role of the international community in preserving political and cultural values]. *Naukovi zapysky*, 3–4 (83–84), 97–107 [in Ukraine].
- Konventsia pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny [Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text [in Ukraine].
- Kopiiavska. O. R. (2006). Vsesvitnia kulturna spadshchyna: rehuliuвання mizhnarodnym pravom [World cultural heritage: regulation by international law]. *Derzhava i pravo*, 33, 25–30 [in Ukraine].
- Kot, S. I. (2008). Kulturna spadshchyna [Cultural heritage]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 5: Kon — Kiu / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: V-vo «Naukova dumka». 568 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kulturna_Spadschina [in Ukraine].*
- Lytovchenko, V. V. (2014). Zberezhennia i okhorona kulturnoi spadshchyny v suchasni Ukraini: vnutrishni i zovnishni aspekty [Preservation and protection of cultural heritage in modern Ukraine: internal and external aspects]. *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk International Scientific Herald*, 8(27), 361–368 [in Ukraine].
- Malimon, V. I. (2011). Kulturna polityka derzhavy yak chynnyk reformuvannya suspilstva [Cultural policy of the state as a factor in reforming society]. Thesis. *Nats. akad. derzh. upravlinnia Ukrainy pry Prezidenti. Ivano-Frankivsk* [in Ukraine].
- Prykhodko, L. F. (2019). Zberezhennia tsyfrovoi kulturnoi spadshchyny — imperatyv KhKhI stolittia (za dokumentamy YuNESKO i Yevropeiskoho Soiuzu) [Preservation of digital cultural heritage is an imperative of the 21st century (according to UNESCO and European Union documents)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2 (319), 67–92 [in Ukraine].
- Savon, K. V. (2020). Vplyv polityky «Miakoi syly» na imidzh derzhavy [The impact of the «Soft Power» policy on the image of the state]. *Aktualni problemy polityky*, 66, 112–117 [in Ukraine].
- Sviatkovska, Yu. Yu. (2017). «Miaka sya» yak instrument zovnishnoi polityky derzhavy [«Soft sia» as a tool of the state's foreign policy]. *Naukovi pratsi. Politolohiia*, 285, 83–87 [in Ukraine].
- Almeida, C. (1998). Ferreira de. Patrimônio. O seu entendimento e a sua gestão. Porto: Edições Etnos [in Portuguese].
- da Costa, K. L. (2021). The Demand for Restitution of Cultural Heritage Through Relations Between Africa and Europe. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 229–242 [in English].

Martins, G. (2020). *Patrimônio cultural: realidade viva*. Lisboa: Fundação FranciscoManuel dos Santos. [in Portuguese].

Nye, J. S. (1990). *Bound to lead: the changing nature of American power*. New York [in English].

Olender, M. (2021). «The Abyss of History is Deep Enough to Hold Us All» The Beginnings of the 1931 Athens Charter and the Proposition of the Notion of World Heritage. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 129–150 [in English].

Rubio-Tamayo, J. L., Gertrudix, M., Gómez, H. (2021). *Digital Culture and Digital Media as Heritage: Innovative Approaches in Interaction with Information and Scientific Communication in the Era of Massive Data and Immersive Interactive Technologies. New Contexts in International Relationships*. In: Christofolletti R., Botelho M. L. (ed.). *International Relations and Heritage. Patchwork in Times of Plurality*. Springer Nature Switzerland AG. pp. 101–113 [in English].